

Vjerno prikazuje i kršćanski život ovog doba: Primanje sakramenata, štovanje relikvija i svetaca, odnose vjernika prema svećenicima i čudoredni život svećenika i vjernika. Prikazao je i socijalno-karitativni i kulturno-prosvjetni rad. Daje podatke o samostanskim knjižnicama i arhivima; o skromnim doprinosima za znanost, književnost, graditeljstvo, plastiku i slikarstvo.

U II dijelu obrađuje u dva poglavlja: Pravni položaj Crkve i turska nasilja. I donio je listu mučenika za vjeru kao i fenomen islamizacije.

U III dijelu opisuje: mjere državnih vlasti i kako su se franjevci branili; kako su sakrivali dragocjenosti i hranu, a koji su se put i sabljom služili. A narod? Dizao je bune. Išao u hajduke. I iseljavao se.

Ovo je kratki, sažeti, skematični, ali sadržaj vrlo obilni ovog vrijednog djela.

Po mojem mišljenju rese ga dvije odlike: **Objektivno** je maksimalno jer se u svim tvrdnjama temelji na **dokumentima** ili pisanim ili u kamen urezanim. Usto, koliko je djelo objektivno, toliko je i **stvarno**, jer je obuhvatilo **čitav život** pod turskom okupacijom kroz dva stoljeća od 1571—1717. Djelo je dokumentirana, stvarna fotografija života Kat. Crkve na biokovsko-neretvanskom području za vrijeme okupacije.

Da je djelo objektivno i stvarna slika života naše Crkve i našeg naroda u ono mračno doba robovanja garancija je 800 turskih dokumenata, sačuvanih u 4 samostana biokovskog područja. Da li je ičije povijesno djelo jače garantirano autentičnim dokumentima? A baštinici su materijalni i idejni — ondašnjih franjevaca današnji sinovi oca Franje koji su sa svojim narodom vjerno stali i mučenički živjeli bez obzira na žrtve. To je njihova povijesna zasluga i čast. Ta su stoljeća žrtava i patnje najvrijedniji od njih opisali u savjesno vođenim kronikama — za povijest dragocjenim — sačuvanim u arhivima četiriju samostana, koje je pisac prostudirao kao i arhive državnih historijskih arhiva, JAZA, Zagreba, Dubrovnika i Zadra, poslužio se podacima Propagandina fotografskog arhiva i državnog u Mlecima. Pisac je sve vidio i u svojem djelu iskoristio. Stoga, o ovom djelu stručno izrađenom, dokumentiranom, savjesno objektivnom, sa vjernim prikazom života Crkve na biokovsko-neretvanskom području, crpljenim iz 800 dokumenata prevedenih s turskog; napisanim bosančicom ili latinicom, hrvatskih ili talijanskih djela, a sačuvanim u crkvenim ili državnim arhivima i bibliotekama; pročitanom orijentalnom literaturom i pregledom crkava, groblja utvrda i natpisa i konzultacijom mnogo stručnjaka u Splitu, Dubrovniku, Sarajevu, Beogradu, Novom Sadu i Rimu... možemo reći da je djelo dr o. Karla Jurišića: Katolička Crkva — objektivna, stvarna povijest njezina na — Biokovsko-neretvanskom području za vrijeme turske okupacije. Na čast je piscu i izdavaču. Od srca je preporučam!

Dr Ivo Perinić

ČETVRTA KNJIGA FRA VJEKE VRČIĆA

(»VRGORSKA KRAJINA«, Metković, 1972, str. 134)

Vrijeme je zlato. Stoga je za čovjeka veoma važno, ako li on to zlato znade korisno upotrijebiti.

U povijesti Crkve, i općoj i nacionalnoj, uvijek je bilo njezinih svećenika, običnih dušobrižnika, koji su svoje slobodno vrijeme znali tako pametno upotrijebiti da su mnogi od njih ostavili djela koja su i Crkvi i narodu bila veoma korisna, a auktorima ostala trajni spomenici. Sjetimo se iz opće povijesti, npr., revnoga župnika Svete Marije Pompoške u Modeni Ljudevita Antuna Muratori (1672-1750), plodnog pisca na polju teologije, filozofije, filologije i još više povijesti tako da se smatra prvakom talijanskih povjesničara (*Annali d'Italia, Rerum Italicarum scriptores, Antiquitates Italicae...*). Iz domaće povijesti spomenimo samo fra Stipana Zlatovića (1831-1891), auktora poznatog djela »Franovci Države Presvet. Odkupitelja i Hrvatski puk u Dalmaciji« i don Petra Kaera (1848-1919), pisca više studija iz crkvene i narodne povijesti. Koliko su ova dvojica — po nepristranom kriteriju — zaslužna i za naš narod, vidi se i po tome što su njihova imena u naše dane uvrštena u Enciklopediju Jugoslavije. A obojica su bila skromni seoski župnici.

U niz naših revnih župnika i marljivih radnika perom spada i o. fra Vjeko Vrčić, franjevac Provincije Presv. Otkupitelja u Dalmaciji i sadašnji župski vikar Vrgorca. Ime se Vjeko Vrčića pojavljuje uz brojne crtice i članke u našim vjerskim časopisima već preko četiri desetljeća. U zadnjih je nekoliko godina fra Vjeko napisao i svojim skromnim sredstvima izdao četiri knjige, koje, dođuše, nisu velike, ali su korisne i Crkvi i Narodu.

Kao župnik i gvardijan svoga rodnog mjesta Imotskog o. Vrčić je najprije izdao noviju podijest svoje župe pod naslovom »Odjeci 250-godišnjeg rada župe Imotski, 1717-2. VIII-1967« (Omiš, 1967, str. 112). Knjiga, ukrašena s četrdeset i pet slika (neke su od njih auktorovi crteži), pjesmama, pa i glazbenim priložima, uvelike dopunjuje, osobito što se tiče novije crkvene povijesti, poznatu monografiju Ante Ujevića: *Imotska krajina* (Split, 1954).

Iza toga prvijenca slijedilo je najbolje Vrčićevo djelo autobiografskog sadržaja: »Biokovski župnik« (Đakovo, 1969, str. 202). Tu je auktor u književnoj formi donio osamdeset i dvije crtice svojih doživljaja, koje spadaju među ljepše stranice naše hrvatske, inače, još uvijek oskudne svećeničke književnosti.

Slijedeće godine auktor je izdao treću brošuru pod naslovom »Svećenici i redovnici Imotske krajine« (Đakovo, 1970, str. 79). Tu je pisac donio osnovne podatke o životu i radu tristotine šezdeset i devet katoličkih redovnika i svećenika, te pet pravoslavnih. Šteta što ti podaci nisu potpuniji.

Nedavno je o. Vrčić izdao i svoju četvrtu knjigu pod naslovom »Vrgorska krajina«, 1972. (Tisak »Biokovo« Metković, naklada 1000 primjeraka, str. 134, slika 18, jedna karta).

Knjiga ima oko 50 naslova ili odjela. Na prvih dvadesetak stranica obrađen je zemljopis Vrgorske krajine, kako se vidi iz ovih podnaslova: *Vrgorska krajina, Vode i njihovi tokovi, Privreda, Ceste i putevi, Sijelo Vrgorske krajine, Pregled stanovništva* (3-21). Zatim slijedi povijest od staroilirskih vremena pa do naših najnovijih događaja: *Najstariji stanovnici Vrgorske krajine, Gorska župa i knezovi Jurjevići, Kreševska povelja, Osmanlijsko gospodarstvo, Mletačka uprava, Burne godine iza propasti Venecije, Austrija ponovo u Dalmaciji, Odjeci narodnog preporoda, Okupacija Bosne i Hercegovine, Jugoslavija, Najnoviji događaji* (22-52).

Nakon povijesti dolazi umetak u vezi s dvjema najznačajnijim figurama iz naše kulturne povijesti što su bile povezane s Vrgorcem, a to su: narodni pjesnik fra Andrija Kačić Miošić (1704-1760) i »najveći hrvatski i slavenski pjesnik« (kako ga je ocjenio jedan hrvatski suvremeni pjesnik) Tin Ujević (1891-1955), koji se u Vrgorcu rodio. Kačić je u svom »Razgovoru ugodnom« opjevao Vrgorac i njegove junake, pa je auktor iz te »pismarice« donio izvratke u vezi s Vrgorcem, kao i Tinove zapise o rodnom mjestu (53-61).

Zatim slijede sažeti opisi župa ili glavnih mjesta Vrgorske krajine, a to su: Kozica, Orah, Poljica, Stilja, Ravča, Veliki Prolog-Dusina, Vrgorac i Zavojane (62-76).

Nakon toga pisac prikazuje važnije spomenike Vrgorske krajine, kao i njene znamenite ljude pod naslovima: **Vrgorska tvrđava**, Ostaci najstarijih naseobina, Istaknuta plemena iz davne prošlosti, Istaknute ličnosti, Pisci i kulturni radnici (77-94). Nadalje auktor obrađuje društveni rad, školstvo, turske ostatke, ostale spomenike kulture i »Zbirku župskog ureda Vrgorca«, koja je osnovana 1969 (94-109).

U dodacima nalazimo riječnik osobitih riječi **Vrgorske krajine**, koje je sabrao gimnazijalac Ivan Gruljušić, zatim stotinu devedeset i pet bilježaka, dva abecedna kazala (osobnih imena i zemljopisnih naziva), te popis literature i arhivske građe (11-132). Na koncu knjige nakon »Sadržaja« nadodana je karta Vrgorske krajine s najnužnijim podacima.

Vrčićeva je »Vrgorska krajina« prva zaokružena monografija o toj našoj slabo poznatoj, a zanimljivoj krajini, koja ujedno nosi nezavidni epiteton najsiromašnije općine u Hrvatskoj. Pisana laganim, a živim stilom, makar bez strogo znanstvenih pretenzija, ta je mala monografija za vrgorskog građanina i seljaka zapravo enciklopedijska zbirka najvažnijih saznanja o prošlosti i sadašnjosti njihove kršne i prkosne krajine. Stoga je knjiga od svakoga domo-roca lijepo primljena. Sa svojim kazalima i bibliografijom knjižica će dobro doći i svakom hrvatskom intelektualcu i znanstvenom radniku kao putokaz u daljnjem istraživanju zemljopisa, te narodne, crkvene i kulturne povijesti Vrgorske krajine.

Nakon već poznatih monografija o Makarskoj (**Kaer**, Makarska i Primorje, 1914; **Ravlić**, Makarska i njeno primorje, 1934), Imotskom (**Ujević**, Imotska krajina, 1954) i Neretvi (**Smoljan**, Neretva, 1970) Vrčićevom »Vrgorskom krajinom« ispunjeni je jedna osjetljiva praznina tako da danas svaki od četiri glavna dijela Biokovsko-neretvanskog područja ima svoju monografiju. Opsegom manja, ali sadržajno raznolikija i bogatija, Vrčićeva se knjiga između gore spomenutih biokovsko-neretvanskih monografija odlikuje i time što je u potrebnim razmjerima ukratko obradila ne samo građansku nego i crkvenu povijest Vrgorske krajine.

Ali, tko radi, taj i griješi. Čitajući Vrčićevu najnoviju knjigu zapazio sam u njoj i neke nedostatke i omaške, između kojih bih spomenuo važnije. Prije svega, trebalo je više sistematike u cijelom djelu, pa bi knjiga bila preglednija i izbjegla bi se suvišna ponavljanja (o Tinu se govori isto na str. 58 i 91; tako i o fra Vici, »Vinku« Šalinoviću, 90, 93). Kandijski rat nije završio 1699. mirom u Srijemskim Kirlovcima (32), nego na bojištu 1669, a mirom 1671. Nije pravilno reći da su Uskoci (velikim slovom!) djelovali za vrijeme kandijskog rata (1645-1669, str. 30), jer 1617. njihova organi-

zacija mirom u Madridu bila zabranjena, a oni raseljeni. »Danijel Vakacio« i »Juraj (!) Ugrinović« nisu bili makarski biskupi (27). Fra Danijel Vocensis bio je duvanjski biskup (1551-75), a fra Nikola (ne Juraj!) Ugrinović smederevski biskup (1565-1604), a neko su vrijeme bili samo administratori makarske biskupije. O jednome i drugome postoji novija literatura, pa se nije trebalo oslanjati na starijega i nepouzdanoga Lulića. — Kršćani nisu davali Turcima za porez samo akću po glavi nego mnogo više: za Sulejmana (1520-1566) harač je iznosio 25 akči godišnje po glavi, a za njegova sina i nasljednika Selima II već 30 akči. Kasnije je porez stalno rastao, pa je za Murata IV (1623-1640) dosegao visinu od 232 akče. (K. Jurišić, Katolička crkva..., 200).

U pogledu nabiranja i opisivanja stećaka i drugih spomenika Vrgorske krajine trebalo bi na licu mjesta ispitati njihov broj i karakteristike. Tako auktor veli: »Kozica: pod Vrutkom na Crkvini nalazi se grob do groba. Ima nekoliko stećaka s križem, polumjesecom, štitom, oklopom, zvijezdama i mačem.« (83) To je možda nekada bilo. Danas se tu nalazi samo jedan stećak s dva konveksna križa i 5-6 drugih stećaka, ali se na njima ne vide nikakovi ornamenti. Također se danas više ne zapaža ni latinski natpis na mramornom tabernakulu u istom mjestu (103).

Zagonetni i izgubljeni natpis s groba u Velikom Prologu Fortis nije prepisao i donio u svom djelu (103) »Viaggio in Dalmazia« (II, 149) nego u privatnom pismu što ga je 15. VIII 1773. na petnaest stranica pisao osorskom kanoniku jezikoslovcu Matiji Soviću (Pismo se čuva u Univerzitetnoj knjižnici u Ljubljani, Ruk. II, c. 185).

Vrčićev jezik i stil su općenito dobri. Nekada upotrebljava pogrešne oblike iz govornog jezika namjesto književnih, npr. »obe strane Neretve« (23) mjesto obje. Ne kaže se »igranski župnik« (38) nego igarski. U citatu: »Čovjek od oka, struka impotentna« (90) bez sumnje bi trebalo biti »struka impozantna«. Mjesto mons acuta (71) ide mons acutus.

U knjižnici je mnogo tiskarskih pogrešaka, ali ih čitalac može lako ispraviti. Međutim je teže s onim pogreškama koje oko običnog čitaoca ne može zapaziti. To se dogodilo s moderniziranim tekstom kreševske povelje iz 1434. god., u kojoj se prvi put spominju neka mjesta u biokovskom primorju i zagorju. Tu su slagari izostavili ove dijelove: »i selo Zahojane s pravim granicama i kotarima« ... i selo Bast s pravim granicama i kotarima« (24).

Izbor slika je dobar, ali su zbog slabog papira ili točnije zbog siromaštva izdavača loše ispale.

Korisno je što je auktor u svoje djelo uvrstio rječnik osobitih riječi koje je sabrao gimnazijalac Ivan Grljušić (110-112). Ali, trebalo je taj mali rječnik dati na pregled nekom stručnjaku, pa ne bi, npr., tolike riječi turskog i arapskog podrijetla bile nazvane našim kovanicama: matrak (arapski: toljaga) mertek (turski: gređa), muša (arapski: pašnjak, neobrađena zemlja), ordija (tur. voj-ska), peča (tur. koprena na licu).

Uza sve navedene nedostatke, grješke i omaške Vrčićeva je četvrta knjiga pozitivna, jer ona je korisni pionirski rad o neobrađenoj Vrgorskoj krajini. Bilo bi poželjno kada bi tijekom vremena u boljoj tehnici izišlo dotjeranije izdanje koje bi financirao netko bogatiji od siromašnog dalmatinskog župnika.

Dr. fra Karlo Jurišić